

УДК 37.036:372.36

Кухновець Олена, ст. 3 курсу педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Петрук О. М. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті розкрито поняття естетичного виховання дітей дошкільного віку. Досліджено погляди видатних педагогів на процес естетичного виховання дошкільників. Визначено та охарактеризовано, компоненти та завдання естетичного виховання, які спрямовані на виховання в людини гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах. Проаналізовано загальні умови естетичного виховання дітей дошкільного віку.*

***Ключові слова:** естетичне виховання, художня діяльність, спеціальне навчання, естетична культура.*

***Аннотация.** В статье раскрыто понятие эстетического воспитания детей дошкольного возраста. Рассмотрены взгляды выдающихся педагогов на процесс эстетического воспитания дошкольников. Определены и охарактеризованы компоненты и задачи эстетического воспитания, которые направлены на воспитание у человека гуманистических качеств, интересов и любви к жизни в его различных проявлениях. Проанализированы общие условия эстетического воспитания детей дошкольного возраста.*

***Ключевые слова:** эстетическое воспитание, художественная деятельность, специальное обучение, эстетическая культура.*

***Annotation.** The concept of the preschoolers' aesthetic education are defined in the article. The views of outstanding teachers on the process of the preschoolers' aesthetic education are investigated. The author determined and described the components and tasks of aesthetic education which are directed on a personality's humanistic qualities, interests and love to life in its various forms. The general conditions of the preschoolers' aesthetic education are analysed in the article.*

***Keywords:** aesthetic education, art activity, special education, aesthetic culture.*

Перші кроки у безмежному, складному і загадковому світі дитина робить у дошкільному віці. За словами Януша Корчака, вона прагне створити у ньому свій світ дитинства, добра і краси, своєрідний

мікрокосмос реального світу. Дорослий допомагає їй знайти, відчути і зрозуміти красу поезії, музики, живопису, а через мистецтво глибше усвідомити все, що її оточує: природу, предмети, працю людини і її духовні надбання. Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання [1].

Криза естетичної культури сучасного суспільства, що спостерігається, знаходиться в безперечному зв'язку з кризовими явищами культурного і духовно-орієнтаційного характеру. Виникає насущна необхідність в глибокому науково-світоглядному переосмисленні уявлень, що склалися раніше, про методологічні підходи до естетичного виховання дітей дошкільного віку як в умовах дошкільного навчального закладу, так і в умовах сім'ї. Через зниження естетичної культури у дорослого і дитячого населення України, падіння моральності і загальної культури, формування духовно здорової особистості, яка має уявлення про естетику у всіх можливих проявах, набуває особливої актуальності.

Дослідженню питань розвитку естетичного виховання приділяли увагу багато вчених, таких як: Л. Виготський, Н. Карпінська, Я. Коменський, Я. Корчак, Н. Сакуліна, В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський.

Внесок видатних вітчизняних освітян минулого у вирішення окремих проблем естетичного виховання підростаючого покоління розкрито в роботах Н. Дем'янко, О. Джус, Л. Іванової, С. Морозової, С. Процика, О. Пшеврацької, Ш. Засва, Н. Роман, В. Сергеевої, А. Соколовой, Є. Федотова, І. Фрайта та ін.

Питання естетичного виховання дітей і молоді у теорії та практиці зарубіжної педагогіки розглянуто в дослідженнях П. Брайловської, О. Іонової, М. Лещенко, Г. Ніколаї, І. Сташевської, О. Тимошенко. Різним аспектам проблеми естетичного виховання дітей присвячено історико-педагогічні праці З. Борисової, В. Ворожбит, Т. Грищенко, Л. Жербіної, І. Зарудної, А. Калениченко, О. Котикової, Є. Марченка, О. Овчарук, А. Омельченко, Т. Тюльпи, О. Федорової.

Теоретичний аналіз засвідчив, що естетичне виховання дошкільників як одна із сфер розвитку дитини ґрунтовно висвітлена у працях В. Бабаєвої, Н. Ветлугіної, Є. Фльоріної. Засоби розвитку естетичних почуттів були предметом наукового пошуку О. Дзержинської, Н. Кириченко, Т. Комарової, Л. Компанцевої, Т. Кузурманової, Л. Павлової, Є. Фльоріної, Р. Чумічової. У працях В. Сухомлинського, Б. Лихачова до чинників естетичного виховання належать мистецтво, природа, соціальна дійсність, наука та праця, комплексна дія яких може сформувати в особистості гармонійне естетичне ставлення до навколишнього світу.

Мета нашої статті – розкрити зміст естетичного виховання дітей дошкільного віку. Завдання статті – розкрити погляди вчених на процес естетичного виховання дітей.

Сприйняття і розуміння прекрасного починається у дитинстві. Перші кроки у безмежному, складному і загадковому світі дитина робить у дошкільному віці. Дорослий допомагає дитині знайти, відчути і зрозуміти красу поезії, музики, живопису, а через мистецтво глибше усвідомити все, що її оточує: природу, предмети, працю людини і її духовні надбання. Краса нерозривна з добротою, вона облагороджує життя, надихає людину на добрі справи. Введення дитини в світ краси і гармонії є важливим завданням естетичного виховання.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, зокрема у освітній лінії «Дитина у світі культури» передбачено «формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей. Результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності» [2, с. 6].

Естетичне виховання – складова частини виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Завдання естетичного виховання в тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним у зачудованні, зробила його часткою свого життя. Реалізація його завдань спрямована насамперед на виховання в людини гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя в його різноманітних проявах.

Естетичне життя дитини чудове своїм універсалізмом – усе прекрасне, у будь-якій формі, приваблює і захоплює дитину. У вищих ступенях характерна риса дитячого естетичного життя в творчому її характері: малюк ніколи неспроможний обмежитися естетичним сприйняттям. До трьох років чітко виявляються естетичні почуття. Малюк переживає характер музики: веселої і сумної, плавної і бадьорої, маршової та ліричної. Він радіє прикрасам, красивому одязі, квітучим рослинам. Захоплення викликає все яскраве і блискуче, але дитина навчається відрізняти гарне від некрасивого, гармонійне від дисгармонічного. Спочатку дитина виділяє гарне, наслідуючи дорослому, який звертає увагу до естетичного об'єкта.

Нам, майбутнім вихователям, необхідно знати те, що у молодшому дошкільному віці елементарна художня діяльність дитини має ознаки естетичного характеру, а її естетичний розвиток пов'язаний з індивідуальним досвідом та її інтересами. У своїх творах дитина

намагається досягти образності, виявляє елементи самостійності, творчої активності.

У середньому дошкільному віці діти зацікавлюються настроєм творів мистецтва, помічають зв'язок між змістом твору і його виражальними засобами, починають вибірково ставитися до жанрів мистецтва і конкретних творів, порівнювати їх. Багато з них виявляють художні інтереси, прагнення до творчості, відчують радість від створення найпростіших віршиків, пісеньок, малюнків. Тому дорослі повинні максимально підтримувати ранні творчі прагнення дітей, стимулювати розвиток художньо-творчої практики, дбати про збагачення дітей життєвими враженнями, досвідом у різноманітних видах художньої практики.

Старші дошкільнята глибше сприймають твори мистецтва, у них може розвинутися музичний слух або поетичний хист, вони виявляють здатність помічати й емоційно відгукуватися на виражально-зображувальні засоби творів мистецтва, пояснювати особливості, оцінювати ставитися до музичних, літературних, малярських творів.

Важливе значення в естетичному розвитку старших дошкільників має розвиток уяви, яка забезпечує формування естетичних переживань і творчої діяльності дитини. На перших порах уява поширюється на зовнішні дії з предметами, створює образ не до його втілення, а в процесі діяльності. Згодом формуються мисленнєві форми творчої активності: діти створюють образ у своїй уяві перед втіленням його у малюнку чи грі. Формування естетичного переживання охоплює розвинені емоції, роботу мислення та уяви, потребу в естетичній діяльності.

Природу сприйняття прекрасного, джерела талановитості, проблеми естетичного виховання досліджував Платон, доводячи, що саме від впливу мистецтва залежить моральний світ дитини. Йому належать твердження про відносність краси, абсолютне прекрасне. Водночас митцеві він відводив посередницьку роль, вивищуючи над ним представників утилітарних професій (лікаря, ремісника), проголошуючи Бога творцем абсолютної краси [3].

Основним шляхом естетичного розвитку дитини, як стверджують багато вчених, є самостійна художня творчість, у якій вона відкриває нове для себе, а для тих, хто її оточує, – нове про себе. Творчість може виявлятися у виконанні художніх творів (виразній передачі їх змісту і настрою), у створенні власного продукту (малюнка, поробок із пластиліну), музичних імпровізаціях (прагненні втілити у пісеньках свої переживання, ставлення до навколишньої дійсності), у ігровій діяльності.

В художньому вихованні слід прагнути єдності емоційного і пізнавального сприймання змісту і форми, що допоможе уникнути надмірного захоплення формою, утилітарного використання мистецтва з

пізнавальною метою, тобто втрати художнього компонента естетичного виховання.

Важливою сферою розвитку естетичних почуттів дитячу гру рахував К. Д. Ушинський. Адже вона викликає у дітей великий інтерес, у ній розвивається й проявляється фантазія дитини, її творча художня діяльність. Костянтин Дмитрович застерігав, що не всі ігри можуть бути гарним засобом естетичного виховання дітей і про це повинні знати ми, майбутні вихователі [4]. Дослідник В. Зеньківський зазначає: «Малювання, ліплення, казки – такі найбільш вивчені форми естетичної творчості у дітей. Переглянувши цей бік естетичного життя дитини, ми переконалися у багатому розвитку творчої активності у дітей, у високому напруженні естетично го життя, у дивовижному універсалізмі її, переконались, що естетичне життя дітей відрізняється від нашого саме тим, що йому не притаманна пасивність...» [5, с. 298].

Культ краси, як основна категорія естетичного виховання, посідає чільне місце в системі педагогічних поглядів С. Русової. При цьому педагог стверджувала, що краса душі, краса творчості, краса поведінки генетично закладені в світогляді нашого народу, є рисою національного характеру і вдачі українців. А тому викохування почуттів краси – одне з основних завдань батьків, вихователів, педагогів [6].

Вчений Є. І. Тихеева зазначала: «Естетичне виховання, поряд із фізичним і розумовим, починається з першого року життя дитини. В дитинстві людина виявляє більше естетичних нахилів, ніж у всьому подальшому житті, коли проза і лабети життя приглушують багато природжених поривань до прекрасного. Сприятли нормальному, безперешкодному зростанню природних естетичних почуттів людини рассмотрены одне із основних завдань, між іншим, і дитячого садка» [7, с. 387]. «Схильність до краси в усіх її формах потрібно розвивати з раннього дитинства, живлячи естетичне почуття красою навколишнього світу. Тому ми намагаємося зробити гарним усе, що оточує дитину, дбаючи про прикрашання кімнати квітами й гілками, розвішуючи роботи й малюнки, і показуємо красу там, де це можливо: красу природи, речей, іграшок; красу поєднань кольорів, рухів, форм; красу вчинку тощо; і від дітей вимагаємо тільки правильного і гарного виконання робіт», – зазначала дослідниця М. Х. Светницька [5, с. 402].

Природа – одне із важливих чинників естетичного розвитку особистості. Складний світ природних явищ істотно впливає на формування естетичної свідомості дітей. Виростаючи серед природи, дитина вчиться бачити гармонійність, красу, багатство барв кожної пори року, кожного дня відкриваючи для себе неповторність природи у житті, відтворювати свої враження в усній розповіді, малюнках та інших видах своєї творчості. «Пізнаючи відтінки краси природи, – як стверджує

Василь Сухомлинський, – хлопчики і дівчатка переживали життєрадісне почуття повноти духовних сил, жадобу до пізнання все нових джерел естетичних багатств» [8, с. 539].

Основою процесу естетичного виховання є спільна діяльність педагога і дитини, спрямована на розвиток у неї здібностей до сприймання прекрасного, мистецьких цінностей і продуктивної діяльності. До загальних умов естетичного виховання належать: відповідно організоване середовище, в якому росте і виховується дитина; використання в оформленні приміщення дошкільного закладу творів мистецтва (репродукцій картин, естампів, скульптур та ін.); залучення дітей до художньої діяльності; враховування інтересів, нахилів. Багатоаспектні завдання естетичного виховання можуть бути вирішені на основі розвитку таких важливих особистісних якостей, як ініціативність, креативність, здатність своєрідно сприймати світ.

Засобами естетичного виховання є відібрані педагогом і спеціально організовані для виховання дітей предмети і явища навколишньої дійсності. До них належать: естетика побуту, твори мистецтва, природа, спеціальне навчання, самостійна художня діяльність дітей, свята.

Оскільки у дошкільному віці дитина налаштована передусім на гру, необхідно, радять дослідники (Н. Кириченко, Т. Науменко), широко використовувати з метою розвитку її творчості різноманітні ігрові прийоми: ігрові ситуації, які допомагають розвинути пізнавально-творчу активність; пісні, загадки, вірші, казки, музичні твори; демонстрування епізодів лялькових спектаклів, які зосереджують увагу, викликають позитивні емоції, інтерес до зображуваного, поглиблюють естетичне задоволення, але не впливають на результати роботи; розповіді-малювання з елементами казки; пошукові ситуації; уявні ситуації.

Естетичний розвиток пов'язаний з формуванням усіх граней особистості. У дошкільному віці формуються основи потреб і смаків, народжується любов до мистецтва, заявляють про себе творчі здібності, якими різною мірою наділена кожна дитина. Для їх реалізації необхідне правильно організоване виховання і навчання, яке враховує особливості віку, індивідуальні особливості кожного дошкільника.

Всєбічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без її естетичної вихованості. А для цього дітей потрібно змалку привчати засвоювати начала естетичного виховання, навчитися бачити прекрасне, розуміти і цінувати твори мистецтва, прилучатися до художньої творчості, жити і творити за законами краси. Поряд з цим, ми, майбутні вихователі, повинні чітко запам'ятати настанови Василя Сухомлинського про те, що «краса природи, як засіб емоційного, естетичного, морального виховання звучить тільки в загальній гармонії всіх засобів духовного впливу на особистість» [8, с. 539].

Перспективи подальшого розвитку у цьому напрямі ми вбачаємо у продовженні вивчення засобів естетичного виховання, як шляхів формування естетично розвиненої особистості для гармонійного становлення особистості.

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с. **2.** Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Белєнька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с. **3.** Платон Диалоги / Платон. – М. : Мысль, 1986. – 607 с. **4.** Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 11 т. / К. Д. Ушинский. – Т. 11. – М.; Л. : Изд. АПН РСФСР, 1952. – 727 с. **5.** Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; за заг. Ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища шк., 2004. – 511 с. **6.** Русова С. Моральні завдання сучасної школи / С. Русова // Рідна школа. – Львів, 1938. – № 7. – С. 109–113. **7.** Тихеева Е. І. Развитие речи детей. / Е. І. Тихеева. – М. : Просвещение, 1981. – 354 с. **8.** Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 3. – К. : Рад. шк., 1976. – 670 с.